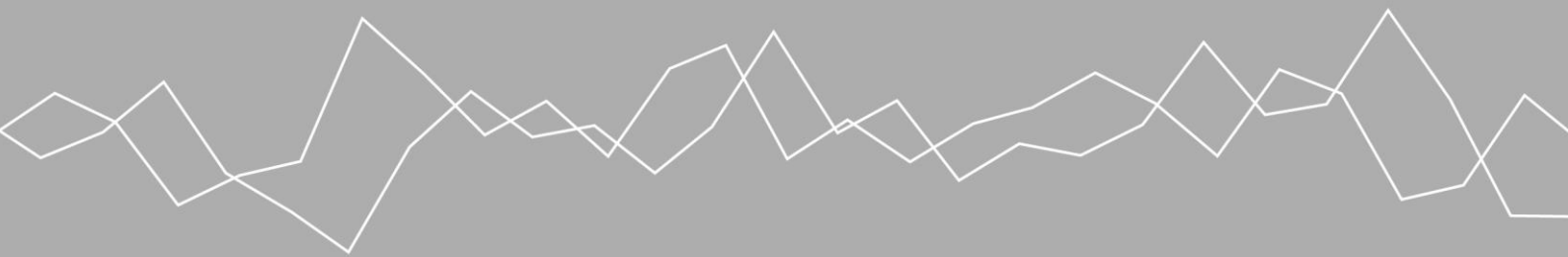

Sociale ongelijkheid in Nederland

seo economisch onderzoek

Amsterdam, december 2019
Mede mogelijk gemaakt door de Goldschmeding Foundation

Sociale ongelijkheid in Nederland

Intergenerationele ongelijkheid en hardnekkige lage inkomens

Bas ter Weel
Gerben de Jong
Sandra Muilwijk-Vriend

MEDE MOGELIJK
GEMAAKT DOOR

seo economisch onderzoek

“De wetenschap dat het goed is”

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winst-oogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport nr. 2019-07

ISBN 978-90-5220-035-4

Informatie & Disclaimer

SEO Economisch Onderzoek heeft op de verkregen informatie en data geen onderzoek uitgevoerd dat het karakter draagt van een accountantscontrole of due diligence. SEO is niet verantwoordelijk voor fouten of omissies in de verkregen informatie en data.

Copyright © 2020 SEO Amsterdam. Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in artikelen, onderzoeken en collegesyllabi, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld. Gegevens uit dit rapport mogen niet voor commerciële doeleinden gebruikt worden zonder voorafgaande toestemming van de auteur(s). Toestemming kan worden verkregen via secretariaat@seo.nl.

Inhoud

1	Inleiding.....	1
2	Kansen hangen af van regio.....	5
2.1	Literatuur.....	5
2.2	Onderzoeksmethode.....	7
2.3	Data.....	9
2.4	Resultaten.....	10
2.5	Varianten.....	12
2.6	Conclusie en discussie.....	13
3	Persistentie lage inkomens hoger in economisch betere tijden en gebieden.....	15
3.1	Literatuur.....	15
3.2	Data.....	16
3.3	Onderzoeksmethode.....	17
3.4	Resultaten.....	18
3.5	Varianten.....	21
3.6	Conclusie en discussie.....	22
4	Conclusie.....	25
	Literatuur.....	27

1 Inleiding

Dit onderzoek analyseert in welke mate er in Nederland sprake is van opwaartse mobiliteit in sociaaleconomische positie. In hoeverre hangt de sociaaleconomische positie van volwassenen samen met de sociaaleconomische positie van de ouders en met de plaats waar men geboren is? In welke mate zijn verschillen in kansen structureel van aard?

Een toenemende mate van ongelijkheid of een hoog niveau van ongelijkheid in de samenleving leidt tot ongewenste maatschappelijke effecten, zelfs als de welvaart van een land als geheel toeneemt (Wilkinson & Pickett, 2009). Deze effecten uiten zich in een laag niveau van vertrouwen, een stijgend maatschappelijk onbehagen en een gemiddeld minder gezonde en minder goed opgeleide (beroeps)bevolking.

In Nederland lijkt sprake van een toenemend maatschappelijk onbehagen over ongelijkheid. Het SCP beschrijft periodiek trends in het maatschappelijk onbehagen in haar Burgerperspectieven. De gemeten ontwikkelingen over de afgelopen tien jaar laten zien dat de meeste mensen voor zichzelf en hun woonomgeving nauwelijks verbetering zien van hun economische positie, hun maatschappijbeeld en hun gevoel van veiligheid. Voor Nederland als geheel is het aandeel mensen dat een verslechtering ziet in de afgelopen tien jaar toegenomen. De groep burgers die ontevredener zijn, bevindt zich voornamelijk aan de onderkant van de inkomensverdeling, omdat zij minder kansen ervaren voor zichzelf, hun kinderen en ten opzichte van andere groepen (Schnabel, 2018; Putters, 2019).

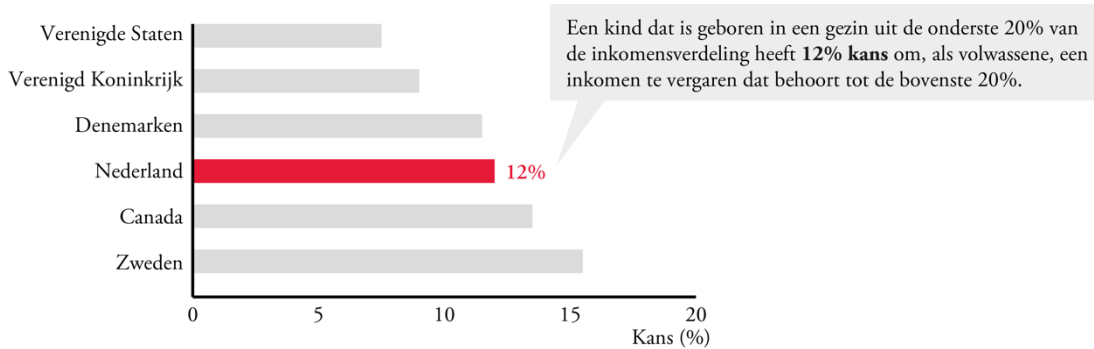
Helaas wordt deze discussie empirisch gezien vaak gedomineerd door Amerikaans onderzoek, door beelden die niet met analyses op basis van integrale data zijn gestaafd en door het uitvergroten van schrijnende gevallen door politiek en media, zonder dat er helder en genuanceerd zicht is op wat er nu precies aan de hand is op het terrein van kansengelijkheid in Nederland. Het ontbreekt aan een goede aansluiting van de beleving en de empirische realiteit, waarbij ex post ongelijkheid in uitkomsten dikwijls wordt verward met ex ante ongelijkheid in kansen. De vraag is dus of er daadwerkelijk sprake is van toenemende ongelijkheid in de Nederlandse samenleving en op welke wijze deze ongelijkheid in beeld kan worden gebracht. Ten slotte geldt dat het voor burgers, beleid en politiek onhelder is waar oplossingsrichtingen gezocht zouden moeten worden, zolang de oorzaken van toenemende ongelijkheid niet helder in beeld zijn.

Onderzoek

In dit onderzoek analyseren we eerst de mate van intergenerationele inkomensongelijkheid in Nederland voor kinderen die zijn geboren in de jaren '80 van de vorige eeuw. Op basis van de wetenschappelijke literatuur is duidelijk dat de sociaaleconomische positie van ouders een sterke correlatie vertoont met de latere positie in de inkomensverdeling van hun kinderen. Het is voor kinderen in met name Europese landen goed mogelijk om van het laagste kwintiel van inkomensverdeling op te klimmen naar het hoogste. Figuur 1.1 laat zien dat de kans dat een kind dat is geboren in een gezin uit de onderste 20 procent van de inkomensverdeling in Nederland 12 procent kans heeft om, eenmaal volwassen, een inkomen te vergaren dat behoort tot de bovenste 20 procent. In Denemarken, Canada en vooral in Zweden zijn deze percentages ook relatief hoog, terwijl ze laag zijn

in de Angelsaksische landen. Wat niet duidelijk is, is in welke mate de buurt waar kinderen opgroeien een effect heeft op hun latere inkomen en op de mate van inkomensmobiliteit. Het is waarschijnlijk dat de kiem van later succes ontstaat tijdens de vroege jeugd en dat de fysieke omgeving naast de sociaaleconomische status van ouders hierbij een rol speelt. De onderzoeksvraag die aan de orde is, is de volgende: *In hoeverre hangt de sociaaleconomische positie van volwassenen samen met de sociaaleconomische positie van de ouders en met de plaats waar men geboren is?*

Figuur 1.1 Kans dat kinderen geboren in het laagste kwintiel van de inkomensverdeling het hoogste kwintiel bereiken

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van literatuuronderzoek

Daarnaast onderzoeken we hoe persistent een laag inkomen is voor alle burgers die in 2003 tussen de 30 en 50 jaar oud zijn en die we volgen tot en met 2018. Deze burgers zijn in de fase van het leven dat ze vooral een eigen verantwoordelijkheid hebben over hun inkomen. De volgende vraag wordt beantwoord: *In welke mate zijn verschillen in kansen persistent en structureel van aard?* Cappellari & Jenkins (2002) onderzoeken voor Groot-Brittannië wie er in een situatie met laag inkomen belanden en wie er een laag inkomen houden. De kans om in een situatie met laag inkomen te belanden is hoger voor huishoudens met jonge hoofdkostwinners, laagopgeleiden, hoofdkostwinners met een deeltijdbaan en hoofdkostwinners met een migratieachtergrond. Ook alleenstaande ouders en huishoudens met veel kinderen hebben een grotere kans om in een situatie met laag inkomen terecht te komen. Zij vinden bovendien een hogere kans om een laag inkomen te houden voor huishoudens met een vrouwelijke hoofdkostwinner en huishoudens met jonge kinderen. Jenderny (2016) heeft recent inkomensmobiliteit van personen in de top van de inkomensverdeling in Duitsland onderzocht en vergelijkt dit met Frankrijk, Canada en de Verenigde Staten. Zij concludeert dat degenen aan de bovenkant van de inkomensverdeling minder gevoelig zijn voor neerwaartse mobiliteit dan de mensen op een lagere plek in de inkomensverdeling. In Duitsland is de kans om na drie jaar nog altijd in het bovenste deciel te zitten zo'n 58 procent. Er wordt in deze studie echter geen relatie gelegd met achtergrondkenmerken van huishoudens.

Aanpak

Het is empirisch lastig om kansengelijkheid te meten. De huidige empirie blijft tot nu toe beperkt tot uitkomsten, die een indicatie geven wat betreft de mate waarin sprake is van gelijke kansen. Een voorbeeld hiervan is hierboven gepresenteerd in Figuur 1.1. Verschillen in inkomensmobiliteit kunnen immers niet zomaar worden tot verschillen in kansengelijkheid (Landersø & Heckman, 2017), maar een sterk verband is er wel te verwachten. Het is daarom van belang om mechanismen in beeld te brengen die op basis van theorie zijn gebaseerd op integrale data voor een zo lang mogelijke periode om te pogen causale relaties te leggen tussen kansen en uitkomsten.

Onze analyses zijn gebaseerd op CBS microdata. Dit betekent dat een integraal beeld ontstaat van de Nederlandse samenleving als het gaat om intergenerationele ongelijkheid en de persistentie van lage inkomens. Door een zeer groot aantal observaties en de voordelen van administratieve data ontstaat een representatief en getrouw beeld over een langere periode. Deze aanpak sluit aan bij recente studies in Scandinavië waar dit soort gegevens ook beschikbaar zijn voor onderzoek.

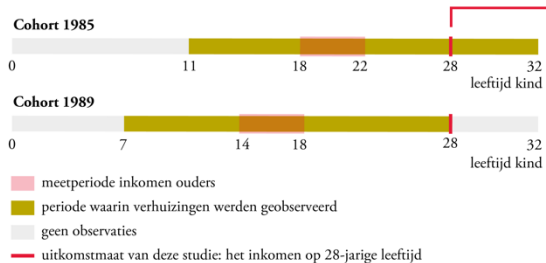
Een tweede uniek kenmerk van onze studies is dat we zo lang mogelijke reeksen hebben gemaakt. Op die manier worden trends inzichtelijk die op basis van cross-sectionele patronen niet duidelijk in beeld te brengen zijn. Een voordeel van lange reeksen is bijvoorbeeld dat de relatie tussen ouders en kinderen kan worden geanalyseerd. Een tweede voordeel is dat langere termijneffecten in beeld kunnen worden gebracht waar het gaat om persistente lage inkomens.

Ten slotte leidt deze aanpak tot een zo diep mogelijke analyse van beschikbare gegevens over ongelijkheid. We koppelen verschillende databronnen over individuen, ouders, buurten etc. waardoor relaties kunnen worden gelegd tussen verschillende domeinen. Een voorbeeld relevant voor deze studie is de koppeling tussen ruimtelijke variabelen en sociaaleconomische kenmerken.

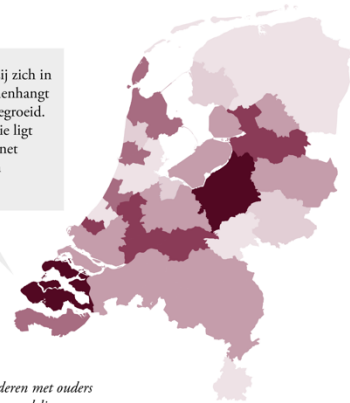
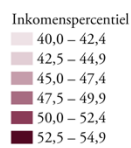
Economische kansen hangen af van de regio waarin kinderen opgroeien

seo economisch onderzoek

Voor deze studie werden van twee cohorten kinderen de verhuizingen geobserveerd, en de inkomenspositie van hun ouders. De uitkomst maat was de inkomenspositie van de kinderen op 28-jarige leeftijd.

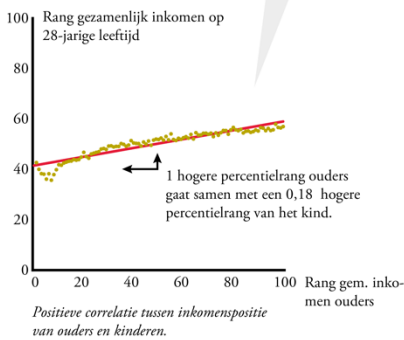

Op 28-jarige leeftijd bevinden zij zich in een inkomenspercentiel dat samenhangt met de regio waarin zij zijn opgegroeid. Deze voorspelde inkomenspositie ligt bijvoorbeeld hoger in Zeeland (net boven het 50^e percentiel) dan in Groningen (40^e percentiel).

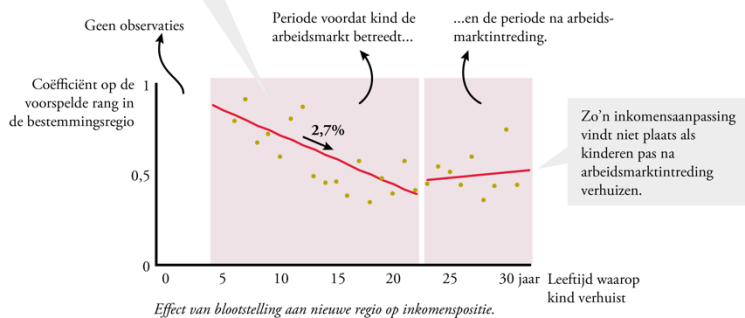

Voorspelde inkomenspositie van kinderen met ouders in het 25^e percentiel van de inkomensverdeling.

Het voorspelde inkomen van kinderen hangt ook samen met de inkomenspositie van hun ouders. **Hoe hoger de inkomenspositie van ouders, hoe hoger die van hun kinderen.**

Het inkomen op 28-jarige leeftijd van kinderen die al vroeg verhuisden, past zich aan aan het inkomen op 28-jarige leeftijd van kinderen uit de bestemmingsregio. Deze aanpassing gebeurt met 2,7% per jaar. **Elk jaar dat een kind in een gunstige regio woont, leidt dus tot een hoger inkomen op 28-jarige leeftijd.**

Dit onderzoek werd uitgevoerd door Sandra Muilwijk-Vriend (Atlas voor Gemeenten), Dinand Webbink (Erasmus Universiteit Rotterdam) en Bas ter Weel (SEO Economisch Onderzoek en Universiteit van Amsterdam). Dit onderzoek werd mede mogelijk gemaakt met subsidie van de Goldschmeding Foundation.

2 Kansen hangen af van regio

De regio waarin een kind opgroeit, beïnvloedt het latere inkomen. Kinderen van ouders met een inkomen op het 25ste percentiel van de nationale inkomensverdeling, hebben naar verwachting een inkomen op het 40ste tot 53ste percentiel van de inkomensverdeling op 28-jarige leeftijd, afhankelijk van de regio waar ze wonen. Elke jaar in een nieuwe regio met een hoger verwacht inkomen, maakt een kind 2,7 procent van het verschil in inkomen met de oude regio goed.

Recent Amerikaans onderzoek laat zien dat de economische kansen van kinderen afhangen van de regio waarin ze opgroeien. Is dit ook in Nederland het geval? In dit hoofdstuk laten we zien dat het antwoord bevestigend is, maar dat de mate waarin deze verschillen worden geobserveerd kleiner zijn. Het hoofdstuk is als volgt opgebouwd. Eerst bespreken we kort de economische literatuur waarop we onze onderzoeksopzet baseren. Vervolgens bespreken we de methode die we gebruiken om de effecten van de regio op de kansen van kinderen te identificeren. We bespreken daarna de kenmerken van de unieke database en vervolgens laten we de resultaten zien.

2.1 Literatuur

Verschillende studies laten zien dat de regio waarin iemand opgroeit, effect heeft op latere sociaal-economische uitkomsten. Dit effect is empirisch moeilijk vast te stellen. Als we ons beperken tot de literatuur die op basis van grote databestanden empirisch onderzoek uitvoert om causale effecten van de fysieke omgeving vast te stellen dan bestaan er drie generaties studies.

Vanaf de jaren '80 van de vorige eeuw worden in de Verenigde Staten studies uitgevoerd die zich richten op zogenaamde 'buurteffecten'. Deze studies zijn dikwijls ingegeven door maatschappelijke zorgen over gettovorming in grote Amerikaanse steden. Deze getto's leiden tot kansenongelijkheid en gescheiden werelden langs de lijnen van etniciteit. De methodes die in deze studies worden toegepast zijn gebaseerd op het in kaart brengen en monitoren van trends (Wilson, 1987 en Massey & Denton, 1993) en het gebruik van econometrische methodes om oorzaak en gevolg uit elkaar te trekken (Cutler & Glaeser, 1997, Wodtke et al., 2011 en Altonji & Mansfield, 2018). Een probleem bij de identificatie van 'buurteffecten' is immers in hoeverre de levenssituatie van ouders en hun kinderen leidt tot minder goede kansen voor kinderen of dat ouders met lage inkomens min of meer worden gedwongen in minder goede wijken en buurten te wonen.

Een tweede golf van studies ziet het licht vanaf het begin van het nieuwe millennium. Katz et al. (2001) rapporteren dan over de eerste effecten van een groot sociaal experiment in een aantal Amerikaanse steden. Het *Moving to opportunity* programma maakt het voor arme gezinnen in een aantal grote steden in de Verenigde Staten mogelijk om met vouchers in betere wijken te gaan wonen. Er zijn onder arme gezinnen willekeurig vouchers uitgedeeld. Katz et al. beschrijven de mogelijkheden die dit experiment biedt als volgt: *"By randomly assigning assistance in moving to wealthier neighborhoods, the MTO demonstration provides a unique opportunity both to assess the effectiveness of using housing mobility programs to move families to these neighborhoods and to measure the causal impacts of neighborhood attributes on family and youth outcomes for poor families. It also provides for a direct comparison of the two major forms of housing assistance for U.S. low-income families: project-based assistance and tenant-based assistance."*

De effecten van dit sociale experiment dat is gestart in Boston en navolging heeft gekregen in een aantal andere grote steden, zoals Chicago, worden door een groot team van onderzoekers op verschillende manieren in kaart gebracht. De resultaten tot nu toe wijzen erop dat op de korte termijn een verhuizing de psychische gezondheid van volwassenen stimuleert. Er wordt echter nauwelijks een effect gevonden op de zelfredzaamheid, zoals het hebben van een baan (Kling et al., 2007). Op de langere termijn lijken er positieve sociaaleconomische effecten te zijn: jongere kinderen die langer in economisch betere omstandigheden zijn opgegroeid, hebben als jongvolwassene vaker een baan en genieten gemiddeld een hoger inkomen dan jongere kinderen uit gezinnen die geen voucher ontvingen (Chetty et al., 2016).

De eerste twee manieren van het bestuderen van buurt- en wijk-effecten op sociaaleconomische uitkomsten van ouders en hun kinderen hebben als nadeel dat vaak wordt gefocust op gezinnen die in relatief grote armoede leven. Op deze manier wordt een goed beeld gekregen van de effecten van beleidsinterventies, zoals *Moving to opportunity* of zoals in Nederland van investeringen in Voegelaarwijken (Gerritsen et al., 2017), maar geen integraal beeld verkregen van het gemiddelde effect van de buurt waarin kinderen opgroeien voor hun latere sociaaleconomische positie. Een integraal beeld is voor beleidsmakers en politici relevant omdat effecten kunnen worden vertaald in beleid. Als bijvoorbeeld blijkt dat kan worden gemeten dat een deel van de verschillen in kansen die kinderen krijgen het gevolg is van de fysieke omgeving waarin zij opgroeien dan kan worden gezocht naar een mechanisme dat deze verschillen veroorzaakt. Als vervolgens het mechanisme bekend is, kan worden bezien in hoeverre beleid doeltreffend en doelmatig is bij het verkleinen van kansenverschillen.

Recent zijn onderzoekers op zoek gegaan naar methodes om voor alle kinderen te meten wat de effecten zijn op sociaaleconomische uitkomsten van de buurt of de regio waarin ze opgroeien. Het onderzoeksteam van Raj Chetty in de Verenigde Staten heeft het voortouw genomen bij het meten van deze effecten (Chetty et al., 2014; Chetty & Hendren, 2018). Uit het onderzoek komt naar voren dat de economische kansen van kinderen en de relatie met de sociaaleconomische positie van hun ouders verschillen naar regio. Die verschillen kunnen twee oorzaken hebben. Enerzijds kan de regio waarin een kind opgroeit een effect hebben op de kansen die het kind krijgt en daarmee op het latere inkomen. Anderzijds kunnen regionale verschillen samenhangen met verschillen in het type mensen dat in bepaalde regio's woont. Te denken valt aan verschillen in leeftijd, burgerlijke staat, arbeidsethos enzovoorts. Voor een beleidsmatige aanpak van verschillen in de economische kansen van jonge kinderen is het van belang om te weten wat de bron is.

De strategie op basis waarvan effecten worden gemeten is gebaseerd op het meten van verhuizingen van kinderen op jonge leeftijd. Een belangrijke veronderstelling is dat kinderen zelf geen invloed hebben op het verhuisgedrag van hun ouders en dus als het ware random in een nieuwe buurt of wijk terechtkomen na een verhuizing. De cruciale veronderstelling van de methode die wordt toegepast is dat eventuele selectie-effecten die onderliggend zijn aan het verhuisgedrag van ouders niet variëren met de leeftijd van het kind wanneer ouders verhuizen. De resultaten van deze studies zijn dat een betere buurt een positief effect heeft op het inkomen van kinderen als ze volwassen zijn. Gemiddeld wijzen de effecten erop dat het latere inkomen van kinderen toe beweegt naar het inkomen van kinderen in de nieuwe buurt met een snelheid van vier procent per jaar. Dit geldt voor alle verhuizingen, dus ook van een betere naar een minder goede buurt. Deze studie van Chetty & Hendren (2018) is gerepliceerd door Deutscher (2019) op basis van Australische data.

Hij vindt convergentiepatronen die afhangen van de leeftijd waarop kinderen verhuizen. Jonge kinderen bewegen met een snelheid van iets meer dan een procent richting de nieuwe buurtkinderen, terwijl kinderen op de middelbare school met een snelheid van ruim vier procent bewegen.

Wij sluiten aan bij dit onderzoek door de effecten van de regionale verschillen in Nederland te relateren aan sociaaleconomische uitkomsten van kinderen. Deze verschillen zijn in Nederland naar verwachting kleiner dan die in de Verenigde Staten en in Australië. Zo heeft Nederland een uitgebreid stelsel van sociale zekerheid, waardoor bijvoorbeeld de inkomensongelijkheid kleiner is dan in de Verenigde Staten. Daarnaast is Nederland een klein en dichtbevolkt land, waardoor regionale verschillen in inkomen mogelijk minder van belang zijn voor de latere inkomenspositie dan in de Verenigde Staten. Vergeleken met Australië is Nederland zeer dichtbevolkt en is de geografie moeilijk te vergelijken buiten de grote steden in het (zuid)oosten van Australië.

2.2 Onderzoeksmethode

Chetty & Hendren (2018) kijken naar kinderen van wie de ouders verhuizen naar een andere regio op het moment dat het kind jong is om vast te stellen wat het effect van de regio is op de latere uitkomsten van kinderen. In deze studie naar het regio-effect in Nederland volgen we hun methode. In Box 2.1 leggen we uit hoe dit technisch in z'n werk gaat. We observeren verhuizingen van kinderen vanaf een leeftijd van zeven jaar en kijken naar de uitkomsten van kinderen op 28-jarige leeftijd. Op die leeftijd is de onderwijsloopbaan veelal afgerond en hebben kinderen de arbeidsmarkt betreden.

De latere inkomenspositie van kinderen hangt voor een deel af van het de inkomenspositie van hun ouders. We schatten de mate van intergenerationele inkomensmobiliteit door per geboortecohort te bepalen in welk percentiel het inkomen van de ouders valt en in welk percentiel het huishoudinkomen van de kinderen op 28-jarige leeftijd valt. Voor de kinderen die niet verhuizen relateren we vervolgens voor iedere regio en elk cohort de positie van het kind in de nationale inkomensverdeling aan de percentielrang van het inkomen van de ouders. Deze geschatte relatie tussen inkomen van de ouders en inkomen van het kind gebruiken we om voor alle kinderen die eenmalig verhuizen de verwachte uitkomst in de nationale inkomensverdeling in zowel de herkomst- als bestemmingsregio te bepalen, gegeven het inkomen van hun ouders. De voorspelde inkomenspositie in de bestemmingsregio en in de herkomstregio worden daarna met elkaar vergeleken.

Vervolgens schatten we de invloed van het verschil in voorspelde inkomenspositie tussen regio's op de latere uitkomsten van verhuizende kinderen. Dat doen we door de positie van het kind in de nationale inkomensverdeling te regresseren op het verschil tussen de voorspelde inkomenspositie in de bestemmingsregio en de herkomstregio. We maken daarbij gebruik van de leeftijd waarop het kind verhuist. Er wordt rekening gehouden met de leeftijd waarop het kind verhuist. Kinderen die op jongere leeftijd verhuizen zijn langer blootgesteld aan de invloed van de nieuwe regio. We kijken hoe snel hun latere uitkomsten convergeren richting de uitkomsten van kinderen die niet zijn verhuist. Deze convergentie kan zowel opwaarts als neerwaarts zijn afhankelijk van of de verhuizing naar een betere of minder goede regio plaatsvindt. We schatten een 'blootstellingseffect' door bijvoorbeeld kinderen die op 12-jarige leeftijd verhuizen van regio A naar regio B te vergelijken met kinderen die deze verhuizing op 13-jarige leeftijd maken. De verzameling van coëfficiënten die

daaruit volgt identificeert een gradiënt die het gemiddelde jaarlijkse effect van blootstelling aan een regio op het inkomen op 28-jarige leeftijd bepaalt. De belangrijkste aanname hierbij is dat de leeftijd waarop kinderen verhuizen door toeval wordt bepaald.

Box 2.1 Onderzoeksopzet

Allereerst wordt een inschatting gemaakt van de mate van intergenerationale mobiliteit. We bepalen in welk percentiel het inkomen van de ouders valt en in welk percentiel het huishoudinkomen van de kinderen op 28-jarige leeftijd valt. Dit gebeurt per geboortecohort. Voor de kinderen die *niet* verhuizen wordt vervolgens voor iedere regio (c) en elk cohort (s) de percentielrang van het inkomen van kind i (y_i) geregresseerd op de percentielrang van het inkomen van de ouders (p_i): $y_i = a_{cs} + b_{cs}p_i + \varepsilon_i$.

De geschatte relatie tussen inkomen van de ouders en inkomen van het kind wordt gebruikt om voor alle kinderen die *eenmalig* verhuizen de verwachte uitkomst in de herkomstregio en de bestemmingsregio te bepalen, gegeven het inkomen van de ouders: $y_{pcs} = \hat{a}_{cs} + \hat{b}_{cs}p$. De voorspelde inkomenspositie in de bestemmingsregio (d) en in de herkomstregio (o) worden met elkaar vergeleken: $\Delta_{odps} = y_{dcs} - y_{ocs}$.

Vervolgens schatten we de invloed van het verschil in voorspelde inkomenspositie tussen regio's op de latere uitkomsten van de eenmalig verhuizende kinderen. De percentielrang van het inkomen van het kind wordt geregresseerd op het verschil tussen de voorspelde inkomenspositie in de bestemmingsregio en de herkomstregio: $y_i = a_{qos} + b_m \Delta_{odps} + \theta_i$. Daarbij wordt rekening gehouden met de leeftijd waarop het kind verhuist (m). In deze vergelijking is de eerste term (a_{qos}) een *fixed effect* voor de herkomstregio (o), het ouderlijk inkomensdeciel (q) en het geboortecohort (s). De coëfficiënt b_m geeft het gemiddelde effect vanaf leeftijd m in een regio waarin kinderen van permanente bewoners 1 percentiel betere uitkomsten hebben. Deze regressievergelijking wordt voor iedere m geschat en voor ieder cohort. De coëfficiënten b_m identificeren samen een gradiënt die het gemiddelde jaarlijkse blootstellingseffect bepaalt, op het inkomen op 28-jarige leeftijd.

Ten slotte kunnen we ook inzicht krijgen in verschillen tussen ouders die wel verhuizen en ouders die niet verhuizen. Dit betekent dat de foutterm θ_i gecorreleerd kan zijn met Δ_{odps} . Als kinderen één keer verhuizen schatten we de coëfficiënt $b_m = \beta_m + \gamma_m$ waarbij $\gamma_m = \frac{cov(\theta_i, \bar{y}_{pds})}{var(\bar{y}_{pds})}$ het standaard selectie-effect oplevert dat meet in hoeverre kenmerken van verhuizende kinderen variëren met de kenmerken van kinderen en ouders die al in de nieuwe regio wonen. β_m is het gemiddelde causale effect van het opgroeien vanaf jaar m in een regio waarin permanente bewoners 1 percentiel betere uitkomsten hebben.

De methode houdt rekening met mogelijke verschillen tussen ouders die wel verhuizen en ouders die niet verhuizen. Verhuizingen zijn immers vaak het gevolg van economische mogelijkheden (bijvoorbeeld het vinden van een andere baan) of veranderingen in de burgerlijke staat (zoals een echtscheiding). Die verhuismotieven kunnen op zichzelf ook van invloed zijn op de latere uitkomsten van het kind. Ook kunnen de kenmerken van verhuizers en blijvers verschillen en dat verschil kan op zichzelf een verklaring zijn voor verschillen in uitkomsten. Voor dergelijke selectie-effecten

corrigeren we door de uitkomsten van kinderen die op relatief jonge leeftijd verhuizen te vergelijken met de uitkomsten van kinderen die verhuizen na de leeftijd waarop hun positie in de inkomensverdeling wordt gemeten.

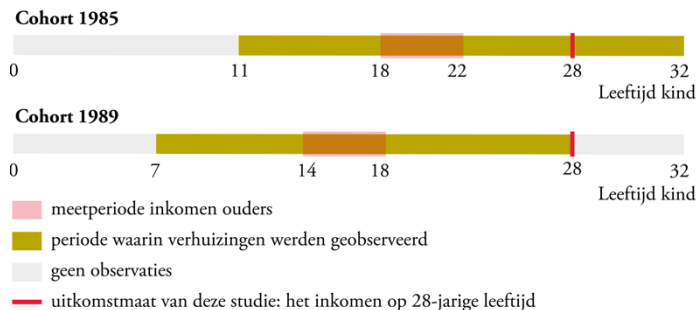
2.3 Data

We maken gebruik van registratiegegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Het CBS beschikt over gedetailleerde informatie over alle Nederlanders die in de Basisregistratie Personen zijn ingeschreven. Deze gegevens bevatten de leeftijd, de burgerlijke staat, het opleidingsniveau, het woonadres en het inkomen. Het merendeel van deze gegevens is al beschikbaar vanaf 1995, inkomen observeren we vanaf 2003. We gebruiken in de analyse gegevens over de periode 1995–2017. We richten ons op de kinderen die geboren zijn in de periode 1985–1989. Voor het merendeel van hen is het mogelijk om hun ouders te identificeren. Bovendien observeren we voor deze geboortecohorten de verhuizingen al vanaf jonge leeftijd.

Elk geboortecohort in de data bestaat uit ruim 160.000 kinderen. Voor het inkomen van de ouders gebruiken we zo vroeg mogelijke gegevens: we berekenen een gemiddeld inkomen over de periode 2003–2007. Figuur 2.1 illustreert de beschikbare gegevens voor het oudste en het jongste geboortecohort.

Figuur 2.1 Gegevens per geboortecohort

Voor deze studie werden van twee cohorten kinderen de verhuizingen geobserveerd, en de inkomenspositie van hun ouders. De uitkomstmaat was de inkomenspositie van de kinderen op 28-jarige leeftijd.

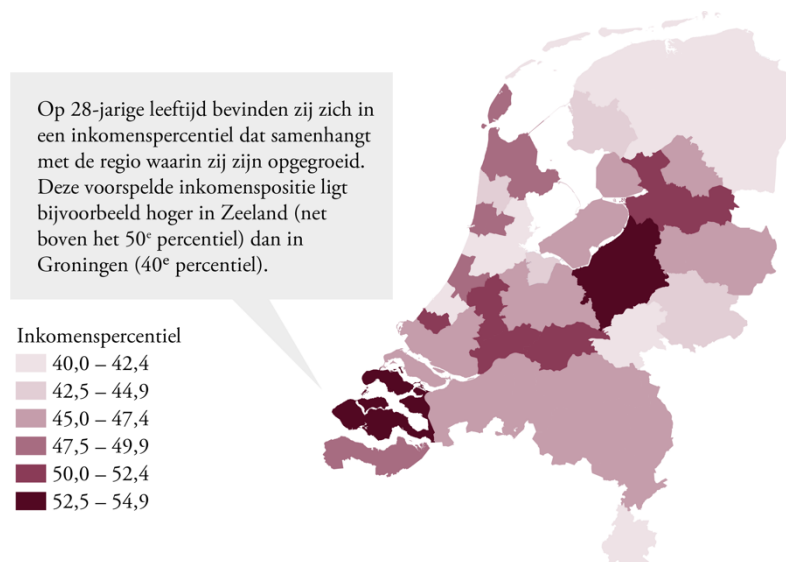
Bron: SEO Economisch Onderzoek

Voor de analyses moeten de kinderen in een geboortecohort gesplitst worden in een groep permanente bewoners en een groep verhuizers. We definiëren verhuizingen op basis van adreswijzigingen van ouders. We kijken daarbij uitsluitend naar verhuizingen van de ene COROP-regio naar een andere COROP-regio.

Figuur 2.2 geeft de voorspelde positie in de inkomensverdeling op 28-jarige leeftijd weer voor kinderen geboren in 1985 waarvan de ouders een inkomen op het 25ste percentiel van de verdeling hebben. Deze voorspelling is gebaseerd op de geschatte relatie tussen de inkomenspositie van de ouders en de inkomenspositie van kinderen voor iedere COROP-regio. De figuur laat zien dat er verschillen zijn tussen regio's: de voorspelde inkomenspositie loopt uiteen van het 40ste percentiel

in Groningen tot boven het 50ste percentiel in met name delen van Zuid-Holland, Gelderland en Zeeland.

Figuur 2.2 De voorspelde inkomensrang van kinderen van wie ouders zich op het 25e percentiel van de inkomensverdeling bevinden

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van CBS microdata

Tabel 2.1 geeft een beschrijving van de inkomensniveaus van permanente bewoners en verhuizers. De tabel laat zien dat ouders die verhuizen gemiddeld hogere inkomens hebben dan ouders die niet verhuizen. Het inkomen van de kinderen die verhuizen ligt iets lager, maar het verschil is beperkt. In beide groepen geldt dat ruim twintig procent van de kinderen op 28-jarige leeftijd een partner heeft. Het gemiddelde gezinsinkomen van het kind, het inkomen van het kind inclusief het inkomen van de eventuele partner, is vergelijkbaar tussen beide groepen.

Tabel 2.1 Bruto inkomens van permanente bewoners en verhuizers en van hun kinderen

	Gemiddelde (st.dev.) inkomen ouders	Gemiddelde (st.dev.) gezinsinkomen kind	Percentage (st.dev.) kinderen met een partner
Permanente bewoners	€ 74.272 (€ 49.452) <i>n</i> = 727.365	€ 42.909 (€ 28.293) <i>n</i> = 724.164	22 (0,41) <i>n</i> = 727.387
Eenmalige verhuizers	€ 79.464 (€ 63.139) <i>n</i> = 71.210	€ 41.645 (€ 29.575) <i>n</i> = 70.803	21 (0,41) <i>n</i> = 71.212

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van CBS microdata

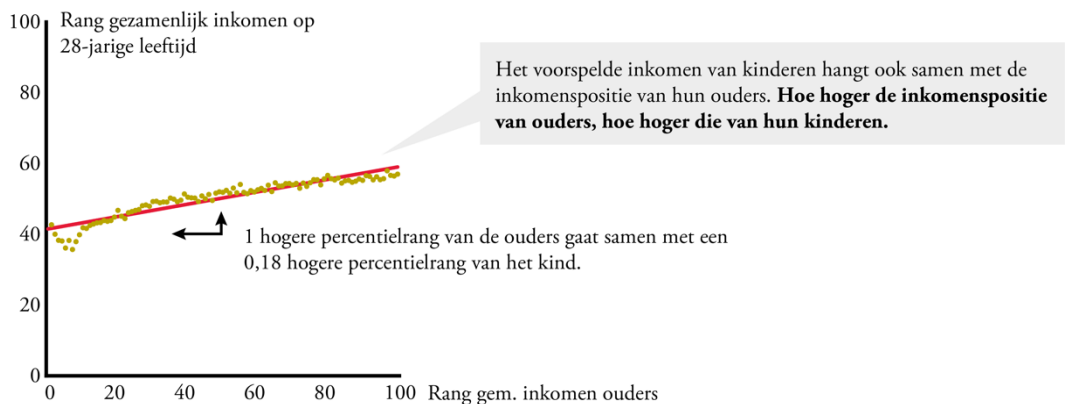
2.4 Resultaten

We vinden allereerst dat de inkomenspositie van kinderen afhankelijk is van de inkomenspositie van hun ouders: een betere inkomenspositie van de ouders gaat samen met een betere inkomenspositie van het kind op 28-jarige leeftijd (Figuur 2.3). Een één percentielrang hogere inkomenspositie van de ouders gaat samen met een 0,18 hogere percentielrang voor het kind – dit resultaat is

redelijk vergelijkbaar met dat van Janssen et al. (2018). De relatie is minder sterk dan in de Verenigde Staten: daar is dit met 0,38 ongeveer het dubbele (Chetty & Hendren, 2018).

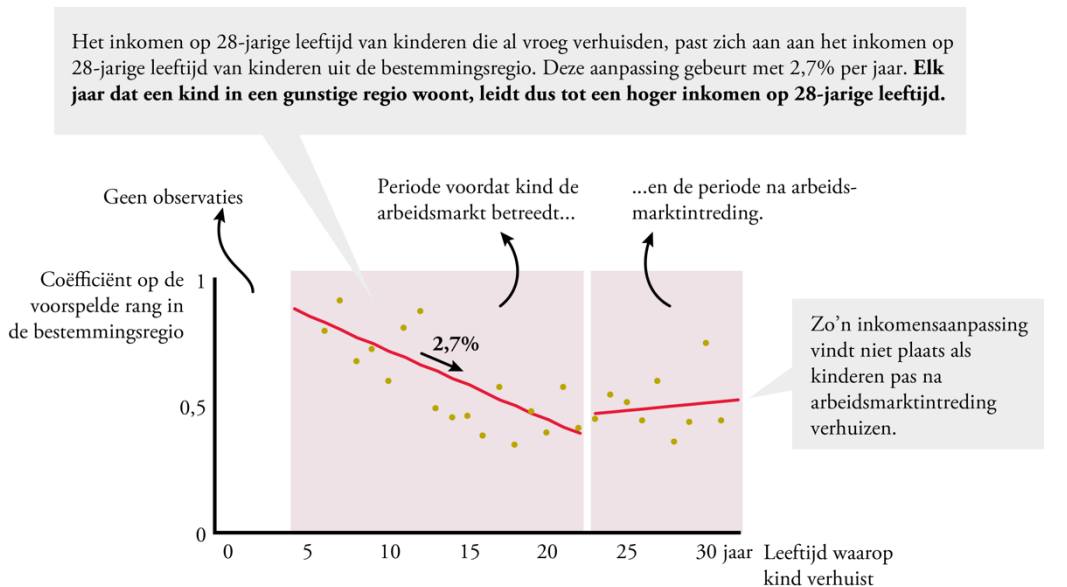
Figuur 2.3 Er bestaat een positieve correlatie tussen de inkomenspositie van ouders en kinderen

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van CBS microdata

We vinden bovendien dat de regio waarin het kind woont uitmaakt voor de latere uitkomsten (Figuur 2.4). Kinderen die naar een regio verhuizen waarin de permanente bewoners gemiddeld een betere positie in de nationale inkomensverdeling hebben, hebben zelf op 28-jarige leeftijd gemiddeld ook een betere inkomenspositie dan kinderen met verder vergelijkbare kenmerken die in de herkomstregio achterblijven.

Figuur 2.4 Effect van blootstelling van kinderen aan nieuwe regio op inkomensrang

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van CBS microdata

Per jaar dat een kind wordt blootgesteld aan de nieuwe regio, convergeren uitkomsten op 28-jarige leeftijd met een snelheid van 2,7 procent per jaar naar de uitkomsten van de permanente bewoners in die regio op 28-jarige leeftijd. Deze mate van convergentie betekent dat kinderen die verhuizen als ze zeven jaar oud zijn $(24 - 7) \times 2,7 = 45,9$ procent van het verschil in de verwachte inkomens-

positie tussen de herkomst- en bestemmingsregio overbruggen. Verhuizingen op latere leeftijd hebben door een mindere lange blootstelling een minder groot effect. Als we de schatting extrapoleren tot kinderen die op zeer jonge leeftijd – zeg als eenjarige – verhuizen, dan zou circa 62 procent van het verschil overbrugd kunnen worden.

Verhuizingen vanaf de leeftijd dat mensen de arbeidsmarkt betreden (hier net als in het Amerikaanse onderzoek op 24 jaar gezet) hebben geen effect op de inkomenspositie op 28-jarige leeftijd; de geschatte helling aan de rechterkant van de gestippelde lijn in Figuur 2.4 is statistisch gezien niet significant verschillend van nul.

Inherent aan het gebruikte model is dat de inkomens van kinderen lineair convergeren richting de inkomens van de nieuwe regio, wat betekent dat een verhuizing op 12-jarige leeftijd in vergelijking met een verhuizing op 13-jarige leeftijd eenzelfde effect oplevert als een verhuizing op 7-jarige ten opzichte van 8-jarige leeftijd. Deze aanname verhult mogelijke verschillen per leeftijd. Op basis van de literatuur zou verwacht mogen worden dat de impact op jongere leeftijd groter is (Cunha & Heckman, 2007).

2.5 Varianten

Naast het basismodel hebben we verschillende varianten geschat. Tabel 2.2 laat de resultaten zien. Het basismodel bevat dummyvariabelen voor de verschillende geboortecohorten en interacties daarvan met het verschil in uitkomsten tussen herkomst- en bestemmingsregio en de voorspelde inkomenspositie in de herkomstregio. Wanneer deze interacties achterwege worden gelaten, is het geschatte blootstellingseffect statistisch gezien niet anders. Verder gaat het basismodel uit van het gezinsinkomen van het kind op 28-jarige leeftijd. Het inkomen van een eventuele partner is daarin meegenomen. Het geschatte ‘blootstellingseffect’ ligt iets hoger (3,5 procent) wanneer uitsluitend naar het individuele inkomen van het kind op 28-jarige leeftijd wordt gekeken.

Tabel 2.2 Regressieresultaten verschillende modellen

	Basis model	Zonder cohort-interacties	Individueel inkomen	Fixed effects voor regio	Tweecijferige postcode
Blootstellingseffect tot en met 23 jaar	-0,027***	-0,024***	-0,035***	-0,027***	-0,018***
Blootstellingseffect na 23 jaar	0,006	0,002	0,049**	0,041	0,009
Aantal observaties	70.801	70.801	70.800	70.801	95.445

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van CBS microdata

Noot: *** Significant op eenprocentniveau. De tabel laat uitsluitend de geschatte coëfficiënten voor het blootstellingseffect zien. Daarnaast bevat het model onder andere dummies voor geboortecohorten, interacties tussen geboortecohorten en de voorspelde inkomensrank in de herkomstregio, dummies voor de leeftijd van verhuizen en interacties daarvan met de rank van de ouders.

Verder is het mogelijk dat de uitkomsten tussen regio's verschillen weergegeven in de lokale arbeidsmarkt waarin kinderen op 28-jarige leeftijd wonen. Wanneer we *fixed effects* opnemen voor de regio waarin het kind zich op 28-jarige leeftijd bevindt, is het geschatte blootstellingseffect echter nog steeds 2,7 procent. De geschatte effecten ontstaan dus niet door verschillen in de situatie op de lokale arbeidsmarkt van de 28-jarige. Ten slotte zijn de schattingen met 1,8 procent wat kleiner van omvang wanneer deze worden uitgevoerd op tweecijferig-postcodeniveau dan de effecten voor

COROP-regio's. In dit geval worden bijna 25.000 extra verhuisobservaties meegenomen, die over het algemeen op kortere afstanden plaatsvinden.

2.6 Conclusie en discussie

De kansen van jonge kinderen hangen af van de regio waarin ze opgroeien. Ieder jaar dat een kind in een gunstigere regio woont, leidt tot een hoger inkomen als jongvolwassene. Onze schatting voor Nederland is met 2,7 procent kleiner dan Chetty & Hendren (2018) vinden voor Amerika (4 procent) en ook kleiner dan Deutscher (2019) gemiddeld vindt op basis van Australische data (3,3 procent).

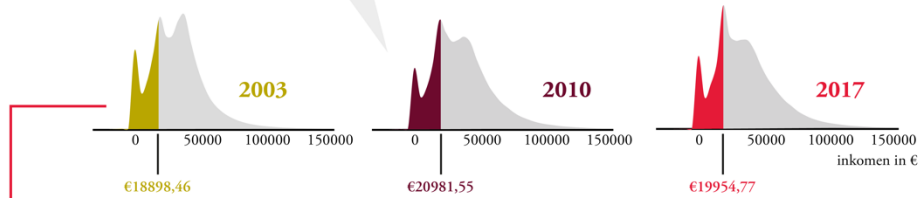
Tevens blijkt uit de analyses dat dit niet een effect is van lokale arbeidsmarktomstandigheden. Het lijkt vooral te gaan om effecten van de omgeving waarin het kind opgroeit. Voor beleidsmakers zou dit een motivatie kunnen zijn om mobiliteit van kinderen in regio's die minder kansen bieden, te versterken of om mobiliteit naar betere regio's te stimuleren. Voorzichtigheid is echter geboden. Ten eerste zijn de schattingen op relatief grote regio's gebaseerd. Binnen die regio's kunnen er ook lokale verschillen zijn. Daarnaast geven de huidige schattingen uitsluitend een gemiddeld effect over alle regio's. Voor specifiek investeringsbeleid per regio is het nodig om van iedere regio een causaal effect te schatten.

Ook is het van belang om specifieker te kijken naar de omvang van effecten in relatie tot het moment van verhuizen. Zo vindt Deutscher (2019) een sterker effect voor kinderen die in de pubertijd verhuizen in vergelijking met kleuters. Dat zou kunnen betekenen dat het stimuleren van mobiliteit met name op bepaalde momenten in de jeugd nuttig kan zijn. Tevens is het belangrijk om de redenen van verhuizingen in beeld te brengen. Als de meeste verhuizingen het resultaat zijn van echtscheidingen is de beleidsimplicatie anders dan wanneer de meeste gezinnen verhuizen vanwege betere banen. In het eerste geval kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het ondersteunen van eenoudergezinnen; in het tweede geval aan het stimuleren van arbeidsmobiliteit. Ten slotte is het belangrijk om te bekijken in hoeverre kinderen (vooral op latere leeftijden) nog meeverhuizen met hun ouders.

Staatafhankelijkheid lage inkomens hoger in economisch betere tijden en gebieden.

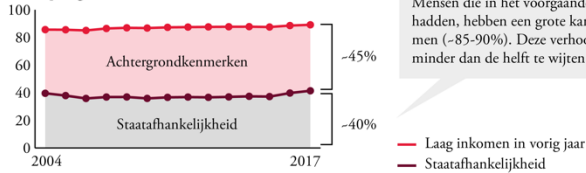
seo economisch onderzoek

Voor dit onderzoek hebben we gekeken naar de onderkant van de inkomensverdeling: de 30% laagste inkomens in 2003-2017. Personen in deze categorie hebben een inkomen tot ongeveer €20.000 (afhankelijk van het jaartal).

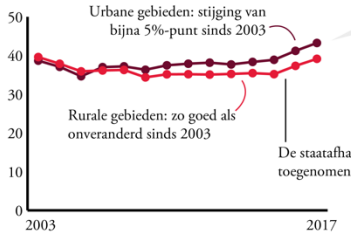
De mensen aan de onderkant van de inkomensverdeling blijven daar vaak hangen: dit duidt op een gebrek aan (opwaartse) inkomensmobiliteit. Dit is deels te wijten aan staatafhankelijkheid: mensen raken ontmoedigd door een verblijf aan de onderkant en komen in een negatieve spiraal terecht.

Kans op laag inkomen (%)

Inkomens(im)mobiliteit en staatafhankelijkheid over de steekproefperiode

Mensen die in het voorgaande jaar een laag inkomen hadden, hebben een grote kans op weer een laag inkomen (-85-90%). Deze verhoogde kans is voor iets minder dan de helft te wijten aan staatafhankelijkheid.

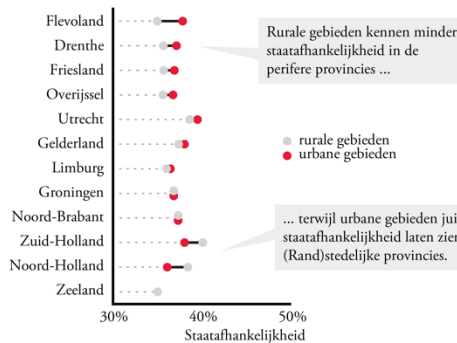
Staatafhankelijkheid over de steekproefperiode uitgesplitst naar rurale- en urbane gebieden

De stijging in de staatafhankelijkheid wordt vooral gedreven door ontwikkelingen in urbane gebieden. Daar belanden personen met een laag inkomen vaker in een negatieve spiraal, waardoor zij zich niet op kunnen werken naar een hoger inkomen.

In de (Rand)stedelijke provincies is de staatafhankelijkheid hoger dan in meer perifere gebieden ...

Staatafhankelijkheid per provincie

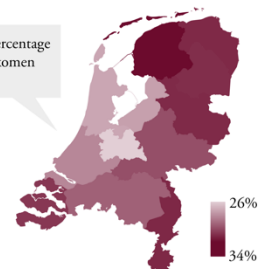

Versillen in staatafhankelijkheid tussen en binnen provincies

Rurale gebieden kennen minder staatafhankelijkheid in de perifere provincies ...

... terwijl urbane gebieden juist minder staatafhankelijkheid laten zien in de (Rand)stedelijke provincies.

... terwijl het totale percentage personen met laag inkomen relatief lager is.

Kans op laag inkomen per provincie

Dit onderzoek werd uitgevoerd door Gerben de Jong (SEO Economisch Onderzoek), Sandra Muilwijk-Vriend (Atlas voor Gemeenten), en Bas ter Weel (SEO Economisch Onderzoek en Universiteit van Amsterdam). Dit onderzoek werd mede mogelijk gemaakt met subsidie van de Goldschmeding Foundation.

3 Persistentie lage inkomens hoger in economisch betere tijden en gebieden

Immobiliteit aan de onderkant van de inkomensverdeling is voor ongeveer de helft te wijten aan staatafhankelijkheid. In de jaren na de crisis, met name vanaf 2015, is de staatafhankelijkheid toegenomen. Urbane gebieden en (Rand)stedelijke provincies kennen een relatief hoge staatafhankelijkheid

De persistentie van een laag inkomen kan grote impact hebben op de sociaaleconomische situatie van burgers. Daar waar een tijdelijke terugval in inkomen vaak is op te vangen en het vooruitzicht op betere tijden motiveert, is een min of meer permanent laag inkomen naast een bron van armoede ook een bron van frustratie. Er bestaat een gevoel dat de Nederlandse maatschappij polariseert en segmenteert in groepen met en zonder goede economische en sociale vooruitzichten. Het is echter moeilijk vast te stellen of dit gevoel werkelijkheid aan het worden is. Een manier om het vast te stellen is inkomensmobiliteit en vooral het gebrek daaraan voor een groep volwassen Nederlanders over een langere periode te analyseren.

In dit hoofdstuk laten we zien dat een groot deel van lage inkomens persistent is, en dat er een groep lijkt te ontstaan die niet profiteert van economische groei. Het hoofdstuk is als volgt opgebouwd. Eerst bespreken we kort de economische literatuur waarop we onze onderzoeksopzet baseren. We bespreken daarna de kenmerken van de unieke database die is gebouwd om analyses op uit te voeren. Vervolgens bespreken we de methode die we gebruiken en ten slotte laten we de resultaten zien.

3.1 Literatuur

Een algemene bevinding in empirische studies naar inkomensmobiliteit is dat personen die nu een laag inkomen hebben, een grotere kans hebben op een laag inkomen in de toekomst (Cappellari & Jenkins, 2002; Biewen, 2009; Vriend et al., 2017). Dit suggereert dat het moeilijk is om vanuit een laag inkomen naar een hogere positie in de inkomensverdeling op te klimmen.

Sinds Heckman (1981a, 1981b) is bekend dat er twee verschillende redenen kunnen zijn voor dit gebrek aan (opwaartse) mobiliteit aan de onderkant van de inkomensverdeling. Enerzijds kunnen personen aan de onderkant van de inkomensverdeling bepaalde achtergrondkenmerken hebben die samenhangen met het hebben van een laag inkomen. Dit kunnen zowel geobserveerde kenmerken zijn, zoals geslacht, nationaliteit en opleidingsniveau, maar ook niet-geobserveerde kenmerken, zoals intelligentie, motivatie en leefomstandigheden.

Anderzijds kan een verblijf aan de onderkant van de inkomensverdeling een direct causaal effect hebben op een toekomstig verblijf aan de onderkant van de verdeling. Dit kan bijvoorbeeld het gevolg zijn van een verlies aan motivatie of achteruitgang in gezondheid die optreden wanneer iemand eenmaal aan de onderkant van de inkomensverdeling zit. Mensen raken ontmoedigd door een in hun ogen uitzichtloze situatie en geven de moed op. In de literatuur staat dit effect bekend als *staatafhankelijkheid*.

Voor beleidsmakers is staatafhankelijkheid van groot belang omdat het impliceert dat personen die (tijdelijk) een laag inkomen hebben het risico lopen om in een negatieve spiraal terecht te komen. Deze negatieve spiraal veroorzaakt een grotere afstand tot de arbeidsmarkt, verkleining en versmaling van het sociale netwerk en segregatie tussen verschillende bevolkingsgroepen. Naast deze sociale en sociaaleconomische gevolgen is het mogelijk dat er kosten worden gemaakt voor uitkeringen en gebruik van andere sociale voorzieningen.

Veel onderzoek naar staatafhankelijkheid in lage inkomens is gebaseerd op relatief kleine steekproeven en richt zich op een beperkte tijdsperiode (zie Tabel 3.1). Deze onderzoeken laten zien dat er inderdaad sprake is van een substantiële mate van staatafhankelijkheid aan de onderkant van de inkomensverdeling. Deze onderzoeken zijn gebaseerd op schattingen van de gemiddelde staatafhankelijkheid in een bepaalde periode en land. Voor een beleidsmatig beter begrip is het echter belangrijk om te bezien wat de tijdstrend in staatafhankelijkheid is en wat de regionale verschillen in staatafhankelijkheid zijn. Regionaal beleid heeft daarbij baat bij inzichten in de mate van regionale verschillen in staatafhankelijkheid.

Tabel 3.1 Bestaande studies naar staatafhankelijkheid in lage inkomens

Studie	Land	Periode	Steekproef
Weber (2002)	Oostenrijk	1986-1998	43.078 personen tussen de 16 en 64 jaar
Cappellari & Jenkins (2002, 2004)	Groot-Brittannië	1991-1999	9.279 personen tussen de 20 en 59 jaar
Stewart (2007)	Groot-Brittannië	1991-1996	4.739 personen
Biewen (2009)	Duitsland	2000-2006	3.952 mannen tussen de 26 en 65 jaar
Vriend et al. (2017)	Nederland	2001-2014	49.449 huishoudens

Bron: SEO Economisch Onderzoek

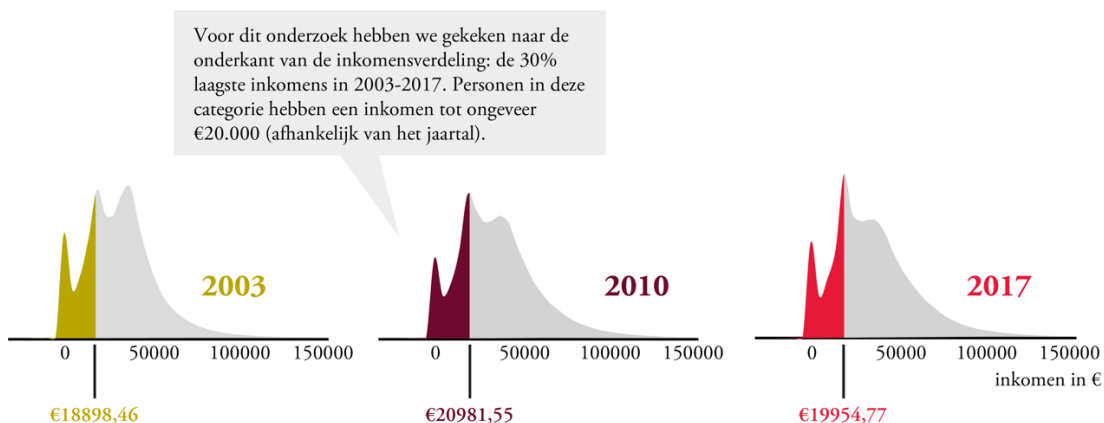
Voor dit onderzoek hebben we de beschikking over inkomensgegevens van *alle* Nederlanders in de periode van 2003 tot en met 2017. Het grote aantal observaties en de lange tijdsperiode stelt ons in staat om de staatafhankelijk uit te splitsen voor jaren, een onderscheid te maken tussen rurale en urbane gebieden en provincies met elkaar te vergelijken. Op deze manier worden patronen in staatafhankelijkheid over tijd en ruimte inzichtelijk.

3.2 Data

We maken gebruik van inkomensgegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Deze data bevatten de persoonlijk inkomen van alle Nederlanders die in de Basisregistratie Personen zijn inschreven. Omdat de in de introductie besproken mechanismen minder relevant zijn voor studenten en gepensioneerden, richten we ons op personen tussen de 30 en 65 jaar. De gangbare modellen voor het berekenen van staatafhankelijkheid vereisen daarbij een gebalanceerd panel, waardoor uitsluitend personen die in ieder jaar geobserveerd zijn in de analyses meegenomen kunnen worden. In essentie komt dit neer op het analyseren van het ‘cohort’ van 30- tot en met 49-jarigen in 2003 over een periode van 15 jaar. Het belang van deze groep personen is dat zij vaak economisch de kar moeten trekken in gezinnen, waardoor het nog belangrijker is dat zij de moed niet verliezen bij tegenslag en snel de draad weer weten op te pakken.

Figuur 3.1 toont de persoonlijke inkomensverdeling in deze data voor de jaren 2003, 2010 en 2017. Hoewel staatafhankelijkheid theoretisch gezien in elk deciel van de inkomensverdeling een rol kan spelen, zijn wij met name geïnteresseerd in de onderste drie decielen van de verdeling. Personen in deze decielen hebben een inkomen tot ongeveer € 20.000 (afhankelijk van het jaartal). Binnen deze inkomenscategorie vallen onder anderen bijstandsgerechtigden, werknemers die een inkomen op minimumloonniveau hebben, zzp'ers met een (tijdelijk) negatief of laag inkomen en personen zonder inkomensbron.

Figuur 3.1 Persoonlijke inkomensverdeling, 2003, 2010, 2017

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van CBS microdata

3.3 Onderzoeksmethode

Voor het berekenen van de (im)mobiliteit en staatafhankelijkheid aan de onderkant van de inkomensverdeling, kijken we naar het verschil in de kans op een inkomen in de laagste drie decielen (hierna: laag inkomen) tussen personen die in het voorgaande jaar wel of geen laag inkomen hadden. We maken daarbij onderscheid tussen het nettoverschil en het verschil geconditioneerd op achtergrondkenmerken.

Het nettoverschil berekenen we door de indicator voor een laag inkomen in het huidige jaar te regresseren op een indicator voor een laag inkomen in het voorgaande jaar. Vervolgens simuleren we aan de hand van het geschatte regressiemodel twee kansen: (i) de kans op een laag inkomen, gegeven een laag inkomen in de vorige periode; (ii) de kans op een laag inkomen, gegeven geen laag inkomen in de vorige periode. Het verschil tussen deze twee kansen geeft een schatting van de totale (im)mobiliteit aan de onderkant van de inkomensverdeling.

Voor het berekenen van de staatafhankelijkheid voegen we geobserveerde achtergrondkenmerken en een individueel-specifiek random effect toe aan het regressiemodel. Aan de hand van dit uitgebreide regressiemodel simuleren we wederom bovenstaande twee kansen, dit maal dus rekening houdend met de invloed van geobserveerde en niet-geobserveerde achtergrondkenmerken. Het verschil tussen deze twee kansen geeft een schatting van de staatafhankelijkheid.

Om te onderzoeken of de mate van staatafhankelijkheid in Nederland de afgelopen vijftien jaar is gestegen of gedaald, staan we toe dat de coëfficiënt van de indicator voor een laag inkomen in het

voorgaande jaar varieert over de tijd. Aan de hand van deze coëfficiënten kunnen we de tijdstrend in staatafhankelijkheid inzichtelijk maken. Regionale verschillen onderzoeken we door de regressiemodellen apart te schatten voor inwoners van rurale en urbane gebieden, individuele provincies en een combinatie van beiden. Box 3.1 geeft een (technische) toelichting op de econometrische modellen die gebruikt worden.

Box 3.1 Technische toelichting op modelspecificaties

Om het onderscheid tussen staatafhankelijkheid en achtergrondkenmerken te maken, schatten we zogenoemde *dynamic correlated-effects probit* modellen voor de kans op een laag inkomen. De kans op een laag inkomen, y_{it} , is een functie van de inkomenspositie in het vorige jaar, y_{it-1} , geobserveerde achtergrondkenmerken, x_{it} , een individueel-specifiek niet-geobserveerd effect, c_i , en een algemene tijdstrend, η_t :

$$P(y_{it} = 1 | y_{it-1}, x_{it}, c_i, \eta_t)$$

De achtergrondkenmerken die we meenemen zijn geslacht, leeftijd, opleiding, migratieachtergrond, huishoudsamenstelling en woonomgeving. Net als in Wooldridge (2005) corrigeren we voor correlaties tussen deze geobserveerde kenmerken en het niet-geobserveerde random effect, door het meenemen van de tijdsgemiddelden van de achtergrondkenmerken, $\bar{x}_i$. Tot slot corrigeren we voor het feit dat personen die in 2003 een laag inkomen hadden geen willekeurige steekproef van de totale bevolking zijn, met het meenemen van de inkomenspositie in het eerste jaar van onze data, y_{i0} .

De uiteindelijke te schatten regressievergelijking ziet er daarmee als volgt uit:

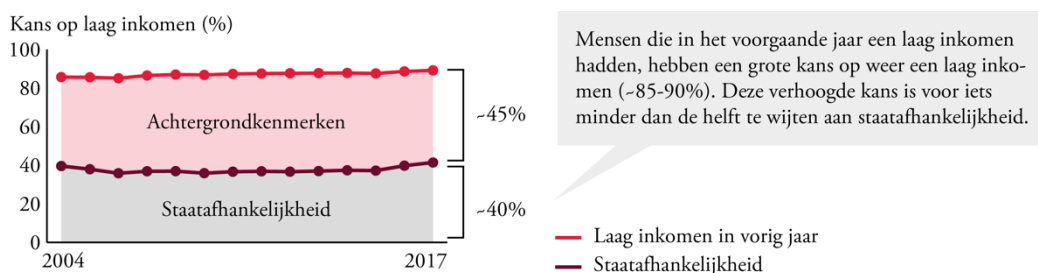
$$P(y_{it} = 1 | y_{it-1}, x_{it}, c_i, \eta_t, y_{i0}, \bar{x}_i) = \Phi(y_{it-1}\lambda_t + x_{it}\beta + c_i + \eta_t + y_{i0}\gamma + \bar{x}_i\theta)$$

waarbij Φ de standaardnormale cumulatieve verdelingsfunctie is.

3.4 Resultaten

Figuur 3.2 laat zien dat de kans op een laag inkomen voor personen die in het voorgaande jaar ook al een laag inkomen hadden tussen de 85 en 90 procentpunten hoger ligt dan dat van personen die in het voorgaande jaar geen laag inkomen hadden. Gedurende dezelfde periode is de staatafhankelijkheid ongeveer 40 procent, wat impliceert dat iets minder dan de helft van deze verhoogde kans op een laag inkomen te wijten is aan staatafhankelijkheid. Het overige gedeelte is gerelateerd aan (persistente) achtergrondkenmerken die samenhangen met het hebben van een laag inkomen.

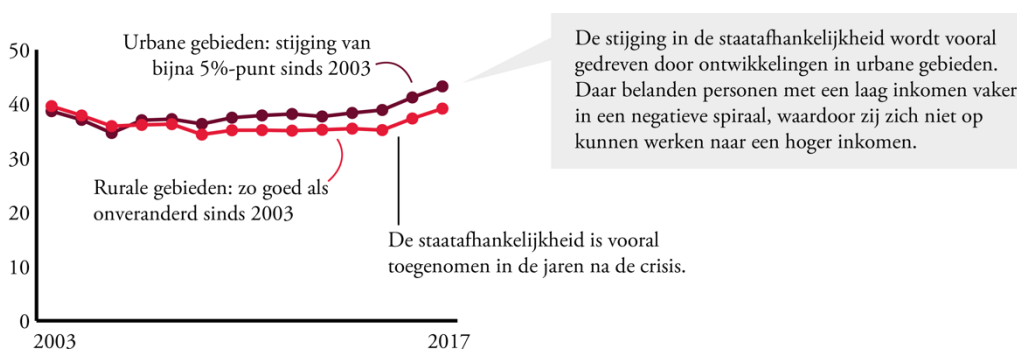

Figuur 3.2 Inkomens(im)mobiliteit en staatafhankelijkheid over de steekproefperiode

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van CBS microdata
 Noot: Op basis van een steekproefomvang van 500.000 individuen

De verhoogde kans dat een persoon met een laag inkomen ook in het daaropvolgende jaar een laag inkomen houdt is tijdens de steekproefperiode gestegen van ongeveer 86 procentpunten in 2004 naar 89 procentpunten in 2017. Ook de staatafhankelijkheid laat, met name vanaf 2015, een stijgende trend zien. Hoewel deze tijdstrends ook in verband kunnen staan met het ouder worden van de personen in de steekproef, zijn dit voorzichtige aanwijzingen van een dalende trend in inkomensmobiliteit en een stijging van de staatafhankelijkheid. Dat we deze trends voornamelijk terugzien in de jaren na de crisis suggereert dat het bij een aantrekkende economie voor de groep in het onderste deel van de inkomensverdeling moeilijker wordt om daaraan te ontsnappen. Zij lijken niet te profiteren van de huidige economische bloeiperiode waardoor het verschil in kansen ten opzichte van de rest van de bevolking groter wordt.

Figuur 3.3 laat vervolgens zien dat de stijging in de staatafhankelijkheid gedreven wordt door ontwikkelingen in urbane gebieden. Hier is de staatafhankelijkheid vanaf 2003 met bijna vijf procentpunten ruim toegenomen, terwijl de staatafhankelijkheid in rurale gebieden zo goed als onveranderd is gebleven. In urbane gebieden belanden personen met een laag inkomen dus in toenemende mate in een negatieve spiraal waardoor zij niet in staat zijn om zich qua inkomen op te werken. Dit nuanceert het breed gedragen idee dat het economisch gezien slechter gaat in rurale gebieden. Lage inkomens komen daar inderdaad frequenter voor, echter zijn het de urbane inwoners met een laag inkomen die vaker vast komen te zitten aan de onderkant van de verdeling.

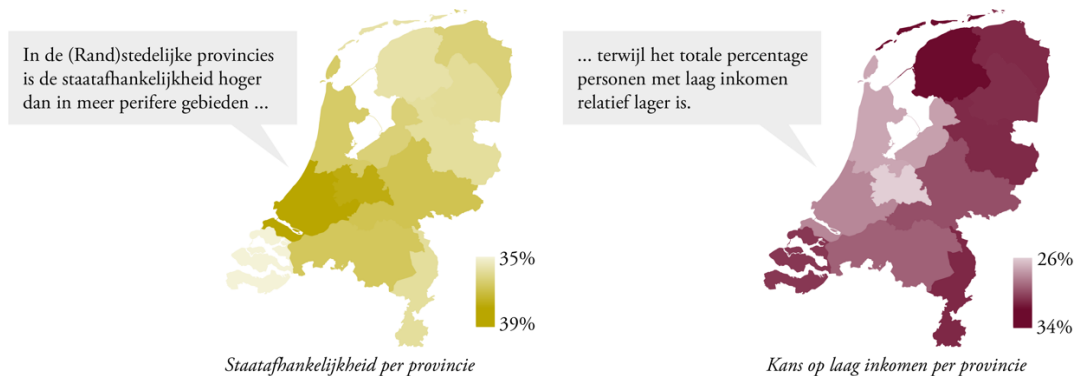
Figuur 3.3 Staatafhankelijkheid uitgesplitst naar rurale en urbane gebieden

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van CBS microdata
 Noot: Op basis van steekproeven van 500.000 personen per gebied (ruraal versus urbaan). Urbane gebieden zijn gedefinieerd als de gemeenten die behoren tot de G4 en G40.

Figuur 3.4 toont dat ditzelfde patroon ook op regionaal niveau een rol speelt. Juist in de (Rand)stedelijke provincies is de staatafhankelijkheid hoger dan in meer perifere gebieden (Figuur 3.4 links).

Dit terwijl het totale percentage aan personen met een laag inkomen in deze gebieden relatief gezien lager is (Figuur 3.4 rechts).

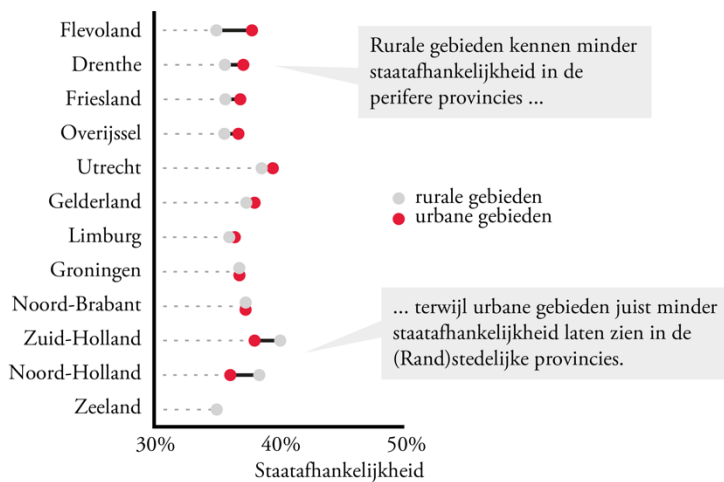
Figuur 3.4 Staatafhankelijkheid over provincies, 2003 – 2017

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van CBS microdata
 Noot: Op basis van steekproeven van 100.000 personen per provincie.

Ten slotte valt op dat urbane gebieden het relatief beter doen in de (Rand)stedelijke provincies, terwijl deze juist slechter scoren in meer perifere provincies (Figuur 3.5). Staatafhankelijkheid is over het algemeen een groter probleem in de stedelijke gebieden in Nederland. Blijkbaar bevinden zich daar groepen die zijn blijven steken in een negatieve spiraal. Deze bevinding past bij grootste-stedelijke problematiek van relatief veel bijstandsuitkeringen en meervoudige problematiek bij diverse groepen en heeft reeds de aandacht van veel sociaal beleid op landelijk en gemeentelijk niveau. Een andere opvallende bevinding is dat in de rurale gebieden in Noord- en Zuid-Holland de staatafhankelijkheid nog hoger is dan in de steden.

Figuur 3.5 Verschillen in staatafhankelijkheid tussen en binnen provincies

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van CBS microdata
 Noot: Op basis van steekproeven van 100.000 personen per provincie.

3.5 Varianten

In de totaliteit zijn onze schattingen van staatafhankelijkheid hoger dan schattingen in de bestaande literatuur. Zo vonden Cappellari en Jenkins (2004) en Biewen (2009) in respectievelijk Groot-Brittannië en Duitsland een staatafhankelijkheid van ongeveer 30 procent. Vriend et al. (2017) berekenden voor huishoudinkomens in Nederland een staatafhankelijkheid van 20 tot 25 procent.

De relatief hoge schattingen in onze studie zijn deels te verklaren vanuit de focus op persoonlijke inkomens, waardoor partnerinkomens en inkomsten uit vermogen buiten beschouwing worden gelaten. Met het oog op zelfredzaamheid van burgers, een thema dat hoog op de politieke agenda staat, is onze nadruk op persoonlijke inkomens beleidsmatig en politiek relevant. Er is ook een andere kant, omdat in onze onderkant mogelijk ook mensen verblijven die de taken in bijvoorbeeld het gezin volgens het traditionele kostwinnersmodel hebben verdeeld en daar tevreden mee zijn.

Ook bestaan er verschillen in de modelspecificaties als deze worden vergeleken met die in de overige studies. Zo hebben wij potentieel endogene baankenmerken niet opgenomen in onze modellen, terwijl dit elders in de literatuur soms wel gedaan is. Voor een zuivere meting van de persistentie van een laag inkomen is het van belang om zulke factoren te vermijden. Uit additionele analyses blijkt dat toevoegen van bijvoorbeeld baankenmerken de staatafhankelijkheid met vijf procentpunten verlaagt, maar kwalitatief niet leidt tot andere conclusies. Tabel 3.2 toont de resultaten van een aantal alternatieve modelspecificaties.

Tabel 3.2 Regressieresultaten verschillende modellen

	Basis model	Incl. achtergrondkenmerken	Incl. Baanstatus	Rurale Gebieden	Urbane Gebieden
Laag inkomen vorig jaar	3,107***	1,785***	1,736***	1,774***	1,782***
Percentage staatafhankelijkheid	87,1	40,9	36,0	39,4	41,3
Aantal observaties	7.000.000	7.000.000	7.000.000	7.000.000	7.000.000
Achtergrondkenmerken	nee	ja	ja	ja	ja
Baanstatus	nee	nee	ja	nee	nee
Geografische selectie	geen	geen	geen	ruraal	urbaan

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van CBS microdata

Noot: *** Significant op eenprocentniveau. De tabel laat uitsluitend de geschatte coëfficiënten zien voor het effect van een laag inkomen in het vorige jaar. De overige variabelen in de modellen staan beschreven in paragraaf 3.3. Het percentage staatafhankelijkheid is de bijdrage van een laag inkomen in het vorige jaar op de kans op een laag inkomen in het huidige jaar, conditioneel op de invloed van alle andere variabelen in het model (het *average partial effect*).

De coëfficiënt voor het effect van een laag inkomen in het vorige jaar is gelijk aan 3,107 (eerste rij) in het basismodel. Dit komt neer op een nettoverschil in de kans op een laag inkomen tussen personen die in het voorgaande jaar wel of geen laag inkomen hadden van 87,1 procent (tweede rij). In de tweede kolom van de tabel staan de uitkomsten van een specificatie waarin we deze ‘ruwe’ (im)mobiliteit conditioneren op achtergrondkenmerken, waardoor het resterende effect van een laag inkomen in het vorige jaar geïnterpreteerd kan worden als de staatafhankelijkheid. Hieruit blijkt dat iets minder dan de helft van de (im)mobiliteit te wijten is aan staatafhankelijkheid: personen

met een laag inkomen in het vorige jaar hebben, ongeacht al hun achtergrondkenmerken, een 40,9 procentpunt hogere kans op een laag inkomen in het huidige jaar.

In de derde kolom voegen we de potentieel endogene baanstatus (het wel/niet hebben van een baan) toe als achtergrondkenmerk. De staatafhankelijkheid vermindert hiermee met bijna vijf procentpunt naar 36,0 procent.

De laatste twee kolommen bevatten de modelschattingen op steekproeven van personen die de gehele periode (2003-2017) in respectievelijk rurale dan wel urbane gebieden wonen. De staatafhankelijkheid is ongeveer 2 procentpunt hoger in urbane gebieden. Deze verschillen tussen geografische gebieden ogen wellicht klein, maar zijn statistisch en economisch significant.

3.6 Conclusie en discussie

Deze studie naar staatafhankelijkheid in Nederland geeft een eerste beeld van hoe staatafhankelijkheid varieert over tijd en ruimte. De gevonden patronen bieden verschillende handvatten voor beleid en verder onderzoek.

Ten eerste blijkt de focus op gebieden waar het in algemeen economische zin slechter gaat beperkt – juist op plekken waar het over het algemeen vrij goed gaat lijken bepaalde groepen in toenemende mate achter te blijven. Dit zien we zowel terug in de vergelijking tussen rurale versus urbane gebieden en de Randstad versus de regio. Gebieden met een relatief kleine groep personen met een laag inkomen, worden over het algemeen gekenmerkt door een hogere staatafhankelijkheid. In deze gebieden bestaat een harde kern die niet weet mee te komen en die sociaal en maatschappelijk lijkt te zijn afgehaakt.

Hetzelfde patroon komt terug in de ‘trend’ van staatafhankelijkheid over tijd. Tijdens de crisisjaren en nasleep daarvan was de staatafhankelijkheid relatief laag. De reden is waarschijnlijk dat veel mensen een negatieve inkomensschok hebben meegemaakt en een tijdje aan de onderkant van de inkomensverdeling hebben vertoefd. De jaren na de crisis, met name vanaf 2015, zien we juist een duidelijk oplopende staatafhankelijkheid, wat erop duidt dat mensen die in de recessie zijn getroffen door inkomensverlies weer zijn opgeklommen en dat een andere groep is afgehaakt.

Het algemene beeld dat hieruit naar voren komt is dat betere economische omstandigheden, zij het over tijd of ruimte, een sterkere scheiding veroorzaken tussen degenen die de toegenomen kansen wel pakken en zij die deze kansen niet weten te pakken. Juist in deze tijden van economische hoogconjunctuur is aandacht voor hen die ‘vastzitten’ aan de onderkant van de inkomensverdeling gewenst.

Deze studie geeft een beeld van de mate van staatafhankelijkheid in Nederland. Er zijn ten minste drie vervolgstappen nodig voor een beter beeld dat behulpzaam is voor beleidsmakers. Ten eerste moet dieper worden ingezoomd op regionale verschillen. Een analyse op gemeenteniveau lijkt het juiste niveau van analyse omdat veel sociaal beleid op dat niveau wordt uitgevoerd. Tevens ontstaat op die manier een atlas van staatafhankelijkheid in Nederland die voor het Rijk ook informatie

biedt over de maatschappelijke kansen die mensen ervaren en de mate van participatie in en bijdrage aan de samenleving.

Ten tweede is het informatief om in beeld te brengen welke kenmerken debet zijn aan een langer of minder lang verblijf in de onderste regionen van de inkomensverdeling. Op basis van dergelijke analyses is het mogelijk om mensen met bepaalde kenmerken of groepen met bepaalde kenmerken op te sporen en te ondersteunen, waarbij de ruimtelijke dimensie kan worden toegevoegd om gemeentes te helpen.

Ten slotte is het van belang om ook staatafhankelijkheid op andere punten in de inkomensverdeling in beeld te brengen. De onderste dertig procent zijn interessant voor het bestrijden van armoede en het bevorderen van maatschappelijke participatie maar een analyse van de bovenste dertig procent vertelt ons het verhaal van de elite. Als deze groep over de tijd stabiel is, is sprake van een groep die maatschappelijk gezien wegdrijft van de rest van de samenleving waardoor een klassenmaatschappij ontstaat. Dit zet op langere termijn de acceptatie van sociale voorzieningen en de solidariteit mogelijk onder druk.

4 Conclusie

De studies laten zien dat fysieke omgeving van invloed is op de kansen van kinderen en hun latere inkomen en dat het voor een groep Nederlanders ook tijdens het werkzame leven lastig is om de inkomensladder te beklimmen. Deze resultaten vormen het begin van verdere analyses die beleid op het terrein van kansengelijkheid kunnen bevorderen.

Het principe van gelijke kansen is een belangrijk uitgangspunt voor onderwijs, arbeidsmarkt en de maatschappij als geheel en wordt zowel door wetenschap, beleid als politiek omarmd (Rawls, 2001). Iedereen zou bij de geboorte een gelijke kans moeten hebben om bepaalde posities in de maatschappij te kunnen bereiken. Kansengelijkheid als één van de doelen van politiek en beleid is daarom logisch. Het bepalen van de mechanismen die gelijkheid bevorderen en het zichtbaar maken van de mate van gelijkheid op basis van empirisch onderzoek is dan ook van cruciaal belang voor kansrijk beleid. Het is daarbij van belang dat niet wordt vergeten dat de uitkomsten van mensen ongelijk zijn. Er bestaan immers verschillen in persoonlijke inzet, aangeboren talent en pech en geluk in het leven.

Het in beeld brengen van het niveau en de trends in ongelijkheid op verschillende dimensies is een belangrijke eerste stap, maar biedt nog geen inzicht in de mate waarin waargenomen verschillen structureel zijn. Naast verschillen in bijvoorbeeld de hoogte van het inkomen, zijn verschillen in de positie in de inkomensverdeling en verschuivingen daarin van belang om een compleet beeld van de ongelijkheid in de Nederlandse samenleving te schetsen. Wie lukt het om op de maatschappelijke ladder omhoog te klimmen over tijd en wie lukt dat niet? Ook hierin bestaan verschillen tussen mensen in verschillende sociaaleconomische klassen. Kortom, de positie die mensen innemen in de maatschappij is het resultaat van tal van factoren. De eigen prestaties spelen daarbij een rol: het behaalde opleidingsniveau, het opgebouwde netwerk etc. Maar naast eigen prestaties zijn de omstandigheden waarin deze prestaties tot stand moeten komen van invloed op de uitkomsten.

We hebben laten zien dat het enerzijds gaat om sociale en fysieke omstandigheden gedurende de kindertijd (*tussen generaties*) en anderzijds om de omgeving waarin men op latere leeftijd verblijft (*leefomgeving*). De omgeving is zowel fysiek als sociaal bepaald (“waar staat de wieg en wat voor wieg is het?”). Vervolgens hebben we laten zien dat een groep Nederlanders persistent een laag inkomen heeft en dat zij door hun situatie in een negatieve spiraal dreigen terecht te komen. Ook deze uitkomst hangt samen met de leefomgeving, waarbij het in bepaalde gebieden moeilijker is om de inkomensladder te beklimmen dan in andere gebieden.

Een volgende inhoudelijke stap in het onderzoek is om de analyses over ongelijkheid te koppelen aan de mogelijke gevolgen op maatschappelijk niveau. Bijvoorbeeld de impact van ongelijkheid op het sociale kapitaal van een gemeenschap, de gevolgen voor de politiek middels verkiezingsuitslagen en gevolgen van ongelijkheid op de lange termijn door analyses van bijvoorbeeld verschillen in levensverwachting binnen en tussen groepen in de Nederlandse samenleving. Een volgende beleidsgerichte stap is een Nederlandse equivalent van het *Equality of Opportunity Project*, waarbij kennis en data toegankelijk worden voor beleidsmakers bij gemeenten, scholen, woningcorporaties en voor de mensen zelf. Nissen et al. (2019) opperen een dergelijke atlas van Nederland waarmee beleidsmakers op alle niveaus de kansengelijkheid inzichtelijk hebben en kunnen bevorderen.

Literatuur

- Altonji, J.G. & Mansfield, R.K. (2018). Estimating group effects using averages of observables to control for sorting on unobservables: school and neighborhood effects. *American Economic Review*, 108(10), 2902-2946.
- Biewen, M. (2009). Measuring state dependence in individual poverty histories when there is feedback to employment status and household composition. *Journal of Applied Econometrics*, 24(7), 1095-1116.
- Cappellari, L., & Jenkins, S.P. (2002). Who stays poor? Who becomes poor? Evidence from the British household panel survey. *Economic Journal*, 112(478), 60-67.
- Cappellari, L., & Jenkins, S.P. (2004). Modelling low income transitions. *Journal of Applied Econometrics*, 19(5), 593-610.
- Chetty, R. & Hendren, N. (2018). The impacts of neighborhoods on intergenerational mobility I: childhood exposure effects. *Quarterly Journal of Economics*, 133(3), 1107-1162.
- Chetty, R., Hendren, N. & Katz, L.F. (2016). The effects of exposure to better neighborhoods on children: new evidence from the Moving to Opportunity experiment. *American Economic Review*, 106(4), 855-902.
- Chetty, R., Hendren, N., Kline, P. & Saez, E. (2014). Where is the land of opportunity? The geography of intergenerational mobility in the United States. *Quarterly Journal of Economics*, 129(4), 1553-1623.
- Cunha, F. & Heckman, J.J. (2007). The technology of skill formation. *American Economic Review*, 97(2), 31-47.
- Cutler, D.M. & Glaeser, E.L. (1997). Are ghettos good or bad? *Quarterly Journal of Economics*, 112(2), 827-872.
- Deutscher, N. (2019). Place, jobs, peers and the teenage years: exposure effects and intergenerational mobility. Working Paper, Crawford School of Public Policy, Australian National University.
- Heckman, J.J. (1981a). Heterogeneity and state dependence. In: *Studies in labor markets* (pp. 91-140). University of Chicago Press, Chicago IL.
- Heckman, J.J. (1981b). Statistical models for discrete panel data. In: *Structural analysis of discrete data with econometric applications*, 114-178. MIT Press, Cambridge MA.
- Janssen, P., Schulenberg, R., van Vuuren, D.J. & Buitenhuis, M. (2018). Kinderen overtreffen hun ouders minder vaak in inkomen. *ESB*, 103(4765), 392-395.

- Jenderny, K. (2016). Mobility of top incomes in Germany. *Review of Income and Wealth*, 62(2), 245-265.
- Katz., L.F., Kling, J.R. & Liebman, J.B. (2001). Moving to opportunity in Boston: early results of a randomized mobility experiment. *Quarterly Journal of Economics*, 116(2), 607-654.
- Kling, J.R., Liebman, J.B. & Katz, L.F. (2007). Experimental analysis of neighborhood effects. *Econometrica*, 75(1), 83-119.
- Landersø, R. & Heckman, J.J. (2017). The Scandinavian fantasy: the sources of intergenerational mobility in Denmark and the US. *Scandinavian Journal of Economics*, 119(1), 178-230.
- Massey, D.S. & Denton, N.A. (1993). *American apartheid: segregation and the making of the underclass*. Harvard University Press, Cambridge MA.
- Nissen, R., Hogervorst, W., Maatoug, S. & Ziesemer, V. (2019). Kansenongelijkheid vraagt om aandacht bij beleid en wetenschap. *ESB*, 104, te verschijnen.
- Putters, K. (2019). *Veenbrand. Smeulende kwesties in de welvarende samenleving*. Prometheus, Amsterdam.
- Rawls, J.B. (2001). *Justice as fairness*. Harvard University Press, Cambridge MA.
- Schnabel, P. (2018). *Met mij gaat het goed, met ons gaat het slecht. Het gevoel van Nederland*. Prometheus, Amsterdam.
- Stewart, M.B. (2007). The interrelated dynamics of unemployment and low-wage employment. *Journal of Applied Econometrics*, 22(3), 511-531.
- Vriend, S. Knoef, M. Lammers, M. & ter Weel, B. (2017). *Inkomensmobiliteit in Nederland*. SEO-rapport 2017-10. Amsterdam: SEO
- Weber A. (2002). State dependence and wage dynamics: a heterogenous Markov chain model for wage mobility in Austria. IHS Working Paper No. 114, Institute for Advanced Studies, Vienna.
- Wilkinson, R.G. & Pickett, K. (2009). *The spirit level: why more equal societies almost always do better*. Bloomsbury Press, Londen.
- Wilson, W.J. (1987). *The truly disadvantaged: the inner city, the underclass, and public policy*. University of Chicago Press, Chicago IL.
- Wodtke, G.T., Harding, D.J. & Elwert, F. (2011). Neighborhood effects in temporal perspective: the impact of long-term exposure to concentrated disadvantage on high school graduation. *American Sociological Review*, 73(2), 713-736.

seo economisch onderzoek

Roetersstraat 29 . 1018 WB Amsterdam . T (+31) 20 525 16 30 . F (+31) 20 525 16 86 . www.seo.nl